

но-правових актів ним досліджувались аспекти взаємодії засобів масової інформації з гілками державної влади, роль засобів масової інформації в становленні й розвитку демократії, проблеми і сфери правового регулювання діяльності засобів масової інформації, шляху й перспективи розвитку інформаційного права і законодавства. За ознакою хронологічності видань ці публікації можна визнати основоположними для становлення інформаційного права в Україні. В означених роботах як один з новаційних елементів виступає й авторська категоріальна конструкція розширеного тлумачення права на інформацію «як права кожного на пошук і отримання, виготовлення, використання і зберігання, поширення і захист інформації, у будь-який вільно обраний спосіб і незалежно від кордонів» [8, 62]. Окрім цього, наголошується на можливості сучасного розуміння в режимі регулювання інформаційних відносин такого нового правового явища, як інформаційно-правова відповідальність, що розуміється як систему заходів примусового характеру, передбачених чинним законодавством, що призводять до того, що порушник інформаційного законодавства зазнає певних обмежень в інформаційних правах і свободах [8, 133].

Отже, процес систематичних наукових розвідок в інформаційно-правовому напрямі поступово призводить до формування комплексної наукової школи теорії інформаційного права, що розвиває цілу низку інноваційних підходів до розуміння складних аспектів сучасних інформаційно-правових відносин.

На цій основі концептуальні авторські підходи, що утворюють цілий ряд новітніх категорій і правових засад у сфері інформаційних правовідносин і, зокрема, вчення про: «специфіку об'єкта інформаційних правовідносин», «особливі суб'єкти інформаційних правовідносин», «інформаційно-правову відповідальність», «інформаційний суверенітет», доцільно розглядати як фундамент новітньої теорії інформаційного права.

Закономірною постає потреба у впровадженні в навчальний процес по курсу інформаційного права означених досягнень науковців попри цілу низку перепон (скорочення аудиторного навантаження, ігнорування потреби в індивідуальних формах навчання, видалення з навчальних планів невеликих дисциплінарних курсів), що переважно штучно створені на шляху організації підготовки фахівців правничого, журналістського спрямування, спеціалістів з питань громадських зв'язків,

викладачів основ права та інших.

Корисним убачається впровадження в методику викладання інформаційного права традиції «прив'язування» змістовних особливостей концептуальних положень до персоналій авторів, які виступають їх розробниками, що досить успішно використовується в інших науках.

Література

1. Цимбалюк В.С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : монографія / В.С. Цимбалюк. - К.: «Освіта України», 2011. - 426 с.
2. Денісова О.С. Роль преси у правовому інформуванні громадян України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 / О.С. Денісова; Національний університет внутрішніх справ. - К., 2003. - 186 с.
3. Рождественська О.С. Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект) [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 / Рождественська Олена Сергіївна; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2008. - 191 с.
4. Супрун В.М. Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 / Супрун Володимир Миколайович; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2010. - 20 с.
5. Мураховська Т.Є. Формування нових галузей у системі права України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 / Мураховська Тетяна Єгорівна; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2011. - 233 с.
6. Стасюк С.В. Об'єкт інформаційних правових відносин: загальнотеоретичний аспект [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 / Стасюк Світлана Валентинівна; Маріуп. держ. ун-т. - Маріуполь, 2012. - 20 с.
7. Письменицький А.А. Взаємодія держави і засобів масової інформації [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01 / Письменицький Андрій Анатолійович; Харківський університет внутрішніх справ. - Х., 1997. - 22 с.
8. Письменицький А.А., Гапотій В.Д. Загальна теорія інформаційного права: Монографія. - Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. - 300 с.

Ісмайлов К.Ю.,

кандидат юридичних наук,

заступник начальника навчально-методичного

центру ОДУВС

Надійшла до редакції: 24.04.2015

УДК 343.237

СУЧАСНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОВТОРНОСТІ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Кулик Л. М.

У цій статті автором розглядаються спірні питання визначення ознак та видів повторності злочинів у кримінальному праві.

Проаналізовано поняття повторності злочинів, ознаки, притаманні їй, та визначено серед них ті, які є обов'язковими та достатніми для визначення поняття повторності злочинів.

У статті викладено результати дослідження кримінально-правового змісту специфічних ознак повторності злочинів, які виділяються в теорії кримінального права, - особливостей самих злочинів, що утворюють повторність.

Ключові слова: множинність злочинів, повтор-

© Л.М. Кулик, 2015

ність злочинів, ознаки, тотожні злочини, однорідні злочини, специфічні ознаки повторності злочинів.

В данній статтє автором рассматриваются спорные вопросы определения признаков и видов повторности преступлений в уголовном праве.

Проанализированы понятия повторности преступлений, признаки, присущие ей, и определены среди них те, которые являются обязательными и достаточными для определения понятия повторности преступлений.

В статье изложены результаты исследования уголовно-правового содержания специфических признаков

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС

повторности преступлений, которые выделяются в теории уголовного права, - особенностей самих преступлений, образующих повторность.

Ключевые слова: множественность преступлений, повторность преступлений, признаки, тождественные преступления, однородные преступления, специфические признаки повторности преступлений.

In the given article disputable questions of determination of signs and types of repeated of crimes in criminal law are examined.

The concept of second offence, its features is analyzed; obligatory and sufficient features for the definition of repetition of crimes are determined.

The results of the criminal-law content of specific features of repetition of crimes that are distinguished in the theory of criminal law - the peculiarities of the crimes that form repetition are in the article.

Keywords: multiple crimes, repeated crimes, features, identical crimes, homogeneous crimes, specific features of repetition of crimes.

Важливою складовою сучасного етапу реформування правової системи України є подальший розвиток кримінально-правової науки, першочерговим завданням якої є розробка теоретично обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства та підвищення ефективності правозастосовної практики. У такому аспекті чітко визначення понять і ознак основних кримінально-правових інститутів та інституцій, недопущення їх двозначного розуміння суттєво б сприяло цьому процесу. Важливого значення це набуває щодо проблеми притягнення до кримінальної відповідальності осіб за неодноразове вчинення злочинів.

Новелою Кримінального кодексу 2001 року була кодифікація множинності злочинів. Розділ VII Загальної частини Кримінального кодексу України визначає поняття та ознаки повторності, сукупності та рецидиву злочинів як різновидів загального поняття "множинність злочинів", під яким прийнято розуміти вчинення однією особою двох або більше злочинів.

Зазначене повинно було б полегшити правозастосовний процес при кваліфікації діянь особи, яка вчинила декілька злочинів. Однак детальний аналіз кожного із законодавчо визначених інститутів викликає ряд питань, що суттєво обтяжують процес їх розмежування. Особливо це стосується відмежування повторності та сукупності злочинів.

Звернемося до історії. Повторність як підстава посилення відповідальності відома з давніх часів. Проте у більш ранніх джерелах просліджується фактичне отожднення повторності та рецидиву, причому повторним уважалося вчинення особою двох або більше злочинів незалежно від наявності судимості за попередній і тому це не відображалося в суворості покарання. І лише в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року були закріплені статті, що визначали повторність і сукупність злочинів. Критерієм їх відмежування слугував факт попереднього засудження особи. Учинення попередньо до засудження за злочин іншого злочину визнавалась сукупністю, учинення злочину після засудження - повторністю. Відмінним було й призначення покарання: при повторенні одного й того ж злочину покарання змінювалось у виді та розмірі, а при сукупності - обиралось найбільш суворе покарання за кожне діяння [1, 126-127].

У Кримінальному кодексі 1960 року редакційно кримінально-правові інститути повторності та сукупності злочинів не відмежовуються взагалі.

Так, у статті 41 "Обставини, що обтяжують відповідальність" визначалося, що при призначенні покарання обставиною, що обтяжує відповідальність, визнається вчинення злочину особою, що раніше вчинила якийсь злочин. Причому в цьому ж пункті зазначалося, що суд вправі, залежно від характеру першого злочину, не визнати за ним значення обтяжуючої обставини. Стаття 42 "Призначення покарання при вчиненні кількох злочинів" розглядає лише факти вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями кримінального закону, за жоден з яких її не було засуджено, за наявності яких суд призначає покарання окремо за кожний злочин та остаточно визначає покарання за їх сукупністю [2, 158-165].

У роз'ясненнях, які надаються в п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 29.06.84 "Про практику застосування судами України законодавства про повторні злочини" зі змінами, унесеними згідно з ППВСУ № 3 від 04.06.93, № 12 від 03.12.97, зазначено, що вчинення злочину особою, яка раніше вчинила будь-який злочин, є обставиною, що обтяжує відповідальність і її необхідно враховувати при призначенні підсудному покарання. Проте, коли, залежно від характеру першого злочину, суд не визнає цю обставину обтяжуючою, то він має зазначити це у вирокі, навівши відповідні мотиви.

Там же вказано, що для визнання злочину повторним не має значення, чи було особу раніше засуджено за вчинення злочину. Вчинення злочину особою, яка раніше вчинила будь-який злочин, може відповідно до закону розглядатися як кваліфікуюча обставина або обставина, що обтяжує відповідальність, лише за умови, коли винність у раніше вчиненому злочині встановлена вироком і судимість за нього не знята або не погашена, або коли судом встановлено, що раніше вчинений злочин обґрунтовано поставлено особі у вину в цій справі [3, 4-5]. В останньому положенні, на нашу думку, йдеться про рецидив злочинів.

У теорії кримінального права, виходячи з положень ст. 32 КК, панувало визначення повторності злочинів через призму наступних ознак:

1) особою (або групою осіб) було вчинено два або більше самостійних одиничних злочинів.

При цьому одиничні злочини, що складають повторність, можуть бути різними. Повторність може мати місце при поєднанні двох або більше простих одиничних, складних (складених), триваючих, продовжуваних або складених злочинів. Так, повторність наявна при поєднанні таких простих злочинів, як крадіжка і грабіж, не поєднаний з насильством, такого складеного злочину, як розбій, і такого простого, як шахрайство, простої та продовжуваної крадіжки тощо.

В той час визначалося, що для повторності не має значення чи були два або більше злочини закінченими, чи один з них був лише готуванням до злочину або замахом на нього. Для повторності не мають значення і форми співучасті (першого разу мав місце злочин, учинений за попередньою змовою групою осіб, а другого - співучасть з розподілом ролей), і роль, що виконував співучасник злочину, що утворював собою повторність: в одному випадку він міг бути виконавцем, а в іншому - пособником тощо [4, 228];

2) одиничні злочини, що складають повторність,

віддалені один від одного в часі;

3) для повторності не має значення, була або не була особа засуджена за раніше вчинений нею злочин. У чинному КК не зазначається, що особа повинна чи не повинна бути засуджена за раніше вчинений злочин, тобто повторність має місце як у випадках, коли за перший з учинених злочинів особа не була засуджена, так і у випадках, коли новий злочин був учинений після засудження за перший;

4) відповідно до положення, визначеного в ч. 4 ст. 32 КК, повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особа була звільнена від кримінальної відповідальності, за підставами, установленими законом, або якщо за цей злочин була погашена або знята судимість.

Ознак повторності цілком достатньо, щоб визнати існування двох видів повторності злочинів в аспекті відношення до засудження:

1) повторність злочинів, не пов'язана з засудженням винного за раніше вчинений ним злочин. Її називають фактичною повторністю;

2) повторність злочинів, пов'язана з засудженням винного за раніше вчинений ним злочин. Її називають рецидивом [4, 229].

Розглянемо повторність, не пов'язану з засудженням за раніше вчинений злочин (фактичну повторність), зміст якої розкривається шляхом аналізу її видів. Такими видами сучасна доктрина кримінального права України визнає: повторність тотожних злочинів і повторність однорідних злочинів. Частина 1 ст. 32 КК визначає повторність тотожних злочинів, тобто передбачених тією самою статтею або частиною статті КК, а ч. 3 ст. 32 – повторність однорідних злочинів, передбачених у різних статтях Особливої частини КК.

Для підкріплення цього положення слід проаналізувати й інші статті КК, у яких йдеться про повторність. У статтях, де повторність є кваліфікуючою ознакою, вказано, що вона має місце, коли їй передувало вчинення такого ж самого, тобто тотожного злочину. Так, стаття 185 КК установлює відповідальність за крадіжку чужого майна. У частині 1 цієї статті сказано, що крадіжка – це таємне викрадення чужого майна, а частина 2 цієї статті передбачає крадіжку, вчинену повторно. Очевидно, що ч. 2 ст. 185 передбачає відповідальність за вчинення особою або групою осіб не менше двох крадіжок, тобто йдеться про повторність тотожних злочинів. Тобто закон прямо передбачає такий вид повторності, як повторність тотожних злочинів.

Звернемося до примітки 1 до ст. 185 КК. Відповідно до її змісту шахрайство, наприклад, вважається повторним, якщо йому передувало вчинення крадіжки, грабежу, розбою, шахрайства тощо. Отже, шахрайство визнається повторним, якщо йому передували грабіж або навіть розбій. У цьому разі йдеться про повторність не однакових, тотожних злочинів, а про повторність подібних, близьких між собою юридичних ознак злочинів. Тобто йдеться про злочини одного роду.

У статтях, які передбачають відповідальність за злочинні дії з наркотичними засобами, зазначено, що вони вважаються повторними, якщо їм передувало вчинення якогось зі злочинів, пов'язаних з незаконним обігом цих речовин. У цих випадках для повторності не вимагається тотожності вчинених злочинів, достатньо їх подібності, однорідності. Тому таку повторність називають повторністю однорідних злочинів [4, 230]. При цьому не зовсім зрозуміло є думка законодавця щодо переліку діянь, що складають повторність у кожному окремому злочині,

передбаченому Розділом XIII Особливої частини Кримінального кодексу України, хоча слід констатувати, що всі вони є однорідними.

У частині 3 ст. 32 зазначено, що вчинення двох або більше злочинів, передбачених різними статтями цього Кодексу, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині цього Кодексу. Це положення закону завжди трактувалося як закріплення такого виду повторності, як повторність однорідних злочинів.

Ще раз звернемося до примітки 1 до ст. 185 КК. Відповідно до її змісту грабіж вважається повторним, якщо йому передувало вчинення крадіжки, грабежу, розбою, шахрайства, привласнення, викрадення вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин тощо. При цьому не зовсім зрозуміло є думка законодавця щодо не включення до переліку повторних діянь ст. 188 КК України (на сьогодні виключена), способом діяння в якій визначалося викрадення. При цьому повторним визначено злочин, передбачений ст. 262 КК України “Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем”, який віднесено до злочинів проти громадської безпеки. Теж саме стосується повторності при вчиненні злочину, передбаченого ст. 289 КК “Незаконне заволодіння транспортним засобом”, де крім уже згадуваної ст. 262 указується ст. 410 КК України “Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем”, про яку чомусь “забули” у примітці до ст. 185. Така ж ситуація просліджується в примітці 4 до ст. 354 КК України “Підкуп працівника підприємства, установи чи організації”, де вказано, що повторним є не тільки вчинення підкупу, а й ряду норм, передбачених Розділом XVII “Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг”, хоча за своїм змістом визначені злочини мають подібність.

При розбії, на підставі положення, викладеного в ч. 2 ст. 187 КК України, кваліфікуючою обставиною при розбії є раніше вчинення особою розбою (ст. 187 КК) – злочину проти власності або бандитизму (ст. 257 КК) – злочину проти громадської безпеки.

Про яку “однорідність” йдеться в цих випадках – не зрозуміло, адже об'єкти посягання, які, у свою чергу, і об'єднують діяння в так званий “рід”, не співпадають між собою. Погоджуємося з думками науковців і практиків про те, що властивість однорідності не так притаманна цим злочинам за їх юридичною природою, як надана волею законодавця [5, 36].

Ще більше ускладнила ситуацію щодо розуміння змісту понять “повторність” і “сукупність” прийнята Пленумом Верховного Суду України постанова № 7 від 04.06.2010 року “Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки”. Так, у пункті 2 ч. 3 постанови вказано, що стадії вчинених злочинів, а також вчинення злочинів одноособово чи у співучасті на визнання їх вчинення повторно не впливають. У свою чергу, у ч. 8 зазначено, що сукупність можуть утворювати також злочини, передбачені однією й тією ж статтею або частиною статті Особливої частини КК, якщо:

- 3) вчинені злочини мають різні стадії;
 4) було вчинено закінчений замах на злочин і незакінчений замах на злочин;
 5) один чи декілька злочинів особа вчинила самостійно (одноособово) чи була його (їх) виконавцем (співвиконавцем), а інший (інші) вчинила як організатор, підбурювач чи пособник;
 6) один злочин особа вчинила як організатор, підбурювач чи пособник, а при вчиненні іншого була іншим співучасником.

Спробуємо уніфікувати поняття повторності для його однозначного сприйняття.

І повторність, і сукупність злочинів є неодноразовим учиненням особою (особами) злочинів.

Пропонуємо поняття "повторність злочинів" визначати як: учинення особою (особами) тотожних злочинів;

учинення особою (особами) однорідних та різнорідних злочинів, якщо це прямо вказано у законі (статті або примітці до статті Особливої частини КК України);

стадії вчинених злочинів, а також вчинення злочинів одноособово чи у співучасті на визнання їх учинення повторно не впливають.

Уважаємо доцільним виділити, крім повторності тотожних та однорідних злочинів, повторність різнорідних злочинів. Повторність різнорідних злочинів - це повторність злочинів, яка передбачена в кримінальному законі, причому злочини, що до неї входять, різняться між собою змістом безпосереднього або родового об'єкта, характером і змістом діяння. При цьому відмінність між ними очевидна навіть тоді, коли окремі із критеріїв (наприклад, форми вини, характер і зміст діяння) збі-

гаються. Такий вид повторності утворюють, наприклад, викрадення вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів (ст. 262 КК) та крадіжка (ст. 185 КК).

Література

1. Черниченко Л. Історико-правовий аспект розвитку інституту повторності злочинів у кримінальному законодавстві періоду XIV-XIX ст. // Підприємництво, господарство і право. - 2010. - № 4. - С. 125-128.

2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Відп. ред.: В.Ф. Бойко та інші. - 6-те вид., допов. - К.: А.С.К., 2000. - 1120 с. - (Нормат. док. та комент.).

3. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. - Х.: "Одіссей", 2000. - 448 с.

4. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. За ред. Професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - Київ-Харків: Юрінком Інтер - Право, 2001. - 416 с.

5. Мороз М.А. Повторність та сукупність злочинів: окремі питання кваліфікації // Вісник Верховного Суду України. - 2007. - № 5. - С. 35-39.

Кулик Л.М.

кандидат юридичних наук, доцент,
 доцент кафедри кримінального права та кримінології
 ОДУВС

Надійшла до редакції: 14.04.2015

УДК 340.1

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

Прудка Л. М.

У статті розкривається зміст принципу верховенства права та його роль у функціонуванні сучасної правової держави. Проведено аналіз проблем при реалізації принципу верховенства права на сучасному етапі розвитку України. Підкреслюється, що наразі закріпленню цього принципу на законодавчому рівні та дослідженню його на доктринальному рівні приділяється належна увага, однак на практиці він часто порушується.

Ключові слова: верховенство права, Європейський суд з прав людини, Комітет міністрів Ради Європи, Всесвітній індекс верховенства права, Індекс сприйняття корупції.

В статье раскрывается содержание принципа верховенства права и его роль в функционировании современного правового государства. Проведен анализ проблем при реализации принципа верховенства права на современном этапе развития Украины. Подчеркивается, что сейчас закреплению этого принципа на законодательном уровне и исследованию его на доктринальном уровне уделяется должное внимание, однако на практике он часто нарушается.

Ключевые слова: верховенство права, Европейский суд по правам человека, Комитет министров Совета Европы, Всемирный индекс верховенства права, Индекс восприятия коррупции.

The article reveals the contents of the rule of law and its role in the functioning of a modern constitutional state. The analysis of the problems in the implementation of the rule of law at the present stage of development of Ukraine. It is emphasized that now is the consolidation of the principle in legislation and research it on the doctrinal level are given due attention, but in practice it is often broken.

Keywords: the rule of law, the European Court of Human Rights, the Committee of Ministers of the Council of Europe, the World Index of the rule of law, the Corruption Perceptions Index.

Серед проблем теорії і практики вітчизняного та світового конституціоналізму пріоритет належить питанням верховенства права. Пояснюється це, насамперед, значимістю ідеї «верховенства права», яка поряд з поняттями «демократія» і «права людини» становить тріаду європейських і загальнолюдських цінностей, фундамент Ради Європи та основу конституційного ладу багатьох країн, також і України.

Звернення до сучасних державотворчих процесів в Україні дозволяє нам стверджувати, що проголошення на конституційному рівні принципів верховенства права, верховенства конституції та законності стало необхідним, але це тільки перший крок на шляху до становлення України як правової, демократичної держави. Тому актуальним завданням сучасної конституційної науки

© Л.М. Прудка, 2015